

การพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรี๊อง
และองค์กรเกษตรกรต้นแบบ

Development of Farmer and Farmer Organization to Smart Farmer
and Smart Group

ฉัฐสิณี หาญกิตติชัย* และ ชาตรี บุญนาค

Chatsinee Hankittichai and Chartree Boonnak

กรมส่งเสริมการเกษตร 2143/1 ถนน พหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

Department of Agricultural Extension, 2143/1 Phaholyothin Rd. Chatuchak, Bangkok 10900

*Corresponding author: Chatsinee9660@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรี๊องและองค์กรเกษตรกรต้นแบบ ยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ใช้กระบวนการกลุ่มและเครือข่ายเป็นกลไกการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีการรวมกลุ่มเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นที่มีการพัฒนาต่อเนื่องและเป็นขั้นตอน โดยการประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร และหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้เสริมหนุน มีกลุ่มเป้าหมาย 6 ประเภท ได้แก่ เกษตรกรทั่วไป เกษตรกรรุ่นใหม่ กลุ่มส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวมเกษตรกร และอาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน มีเป้าหมายเพื่อสร้าง/ผลักดันเกษตรกรให้มีความพร้อมเป็นเกษตรกรปราดเปรี๊องและองค์กรเกษตรกรต้นแบบ นำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการมืออาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการผลผลิต การตลาดสินค้าเกษตร การบริหารจัดการองค์กรเกษตรกร จะส่งผลให้เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรมีความเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี ความอยู่ดีมีสุข มีเกียรติ ศักดิ์ศรี และรักในอาชีพเกษตร จะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนภาคการเกษตรในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนา เกษตรกรปราดเปรี๊อง องค์กรเกษตรกรต้นแบบ การบริหารจัดการองค์กร เกษตรยั่งยืน

Abstract

Farmer is a key factor for developing smart farmer and smart groups. Group process and networking should be used as development mechanisms following sufficiency economy philosophy and emphasizing the participation of farmers in thinking, working and sharing benefits to bring about

farmer's self-reliance and group network in harmony with environmental balance. Community development should be a continuous and step by step process by applying knowledge, wisdom and natural resources based on morals, integrity, diligence, generosity, as well as wise decision making and living. Agricultural extension workers are learning facilitators supported by government sectors. There are six promoting targets including, farmers, young farmers, agricultural occupation promotion groups, farm women groups, farm youth group and farmer volunteers. The goal is to promote farmers to be smart farmers and farmer organizations to be smart groups resulting in professional entrepreneurs who are capable of agricultural production, marketing and organization management. This will strengthen farmers and farmer organizations as well as building their wellbeing, honor, dignity and pride which are key mechanisms moving agricultural sector in future.

Keywords: Development, Smart farmer, Smart group, Organization management, Sustainable agriculture

บทนำ

สถานการณ์ภาคเกษตรไทย

ภาคเกษตรมีความสำคัญอย่างมากต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย เนื่องจากจำนวนผู้มีงานทำทั้งหมด 37.63 ล้านคน ประกอบด้วยผู้ทำงานในภาคบริการและการค้า 18.08 ล้านคน ภาคเกษตรกรรม 10.52 ล้านคน และภาคการผลิต 9.03 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563) และทำให้ GDP ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2563 มีมูลค่า 1,351,042 ล้านบาท ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.62 ปัจจุบันมีเกษตรกรทั้งหมดจำนวน 18.024 ล้านคน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 46-55 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.58 รองลงมา 56-65 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.27 และมากกว่า 65 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.48 ตามลำดับ (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2563) ประเทศไทยคาดว่าจะเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด ในปี พ.ศ. 2574 จะก่อให้เกิดโอกาสใหม่ๆ ในการตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคสูงอายุที่จะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการคาดการณ์ว่าครอบครัวไทยจะมีขนาดเล็กลงและมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ประชากรในประเทศไทยจะมีช่วงอายุที่แตกต่ากันและจะมีกลุ่มคนช่วงอายุใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่แตกต่ากัน ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของประชากรให้มีคุณภาพ และการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการผลิตและการบริการของประเทศ จะเป็นความท้าทายสำคัญในระยะต่อไป การเข้าสู่สังคมสูงวัยเป็นปัญหาลำดับต้นๆ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรซึ่งอาจส่งผลต่อคุณภาพแรงงานและผลิตภาพ จึงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ในภาคเกษตรซึ่งเป็นภาคการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้นสูง (high labor intensive) แรงงานไม่สามารถทดแทนโดยเทคโนโลยีหรือปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ได้ง่าย และยังคงมีระดับผลิตภาพต่ำ นอกจากนี้ ยังอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งคิดเป็นเกือบหนึ่งในสามของประชากรไทยอีกด้วย ซึ่งสถานการณ์สูงวัยในครัวเรือนเกษตรกรอาจเป็นปัจจัยฉุดรั้งต่อการพัฒนาของภาคเกษตรไทย เพราะครัวเรือนเกษตรกรกว่าหนึ่งในสามมีแรงงานสูงวัย และเป็นหัวหน้าครัวเรือนด้วย ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคสำคัญในการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพในภาคการผลิตได้

ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนประชากรวัยแรงงานและวัยเด็กที่ลดลง และประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาประเทศในมิติต่างๆ มีความท้าทายมากขึ้น ทั้งในส่วนของเสถียรภาพทางการเงินการคลังของประเทศในการจัดสวัสดิการเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้น การลงทุนและการออม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ความมั่นคงทางสังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งจะประเด็นท้าทายต่อการขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว

แนวคิดการพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงาน ภายใต้แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ในยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเพิ่มศักยภาพชุมชน และเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองและได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร ให้สามารถพึ่งพาตนเองพร้อมๆ กับการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต การจัดการสินค้าเกษตรให้มีคุณภาพ ปลอดภัย ตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน เน้น “Value-Based Economy” ในลักษณะทำน้อยได้มาก (do less get more) การพัฒนาสินค้าเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม และส่งเสริมให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรทำการเกษตรแบบผู้ประกอบการตามโมเดลประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) โดยการนำนโยบายสู่การปฏิบัติในพื้นที่ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดและกลุ่มจังหวัด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมแต่ละสภาพพื้นที่ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อเกษตรกร มีการกำหนดแนวทางด้านการพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกรในการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำเกษตรกรและเครือข่ายทั้งในด้านการบริหารจัดการการผลิต การตลาดสินค้าเกษตร รวมไปถึงส่งเสริมให้เกิดการลงทุนและขยายโอกาสทางการแข่งขันเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และสอดคล้องกับแนวคิดของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ที่กล่าวว่า “การยกระดับ

ภาคการเกษตรของประเทศไทยเป็นเกษตรกร 4.0 ให้ความสำคัญเรื่องการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม แปรรูปผลิตภัณฑ์ ลดต้นทุนการผลิต และสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ เช่น เมืองนวัตกรรมอาหาร ซึ่งรัฐบาลต้องดูแลตั้งแต่ต้นทาง คือ พัฒนาพี่น้องเกษตรกรไทยให้เป็น smart farmer ให้สามารถเข้าถึงศูนย์การเรียนรู้ของกระทรวงต่างๆ ทั่วประเทศ ส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและรวมเป็นเกษตรแปลงใหญ่ ทั้งพืช ประมง ปศุสัตว์ ช่วยลดต้นทุนการผลิต ง่ายต่อการบริหารจัดการ อีกทั้งการบริหารจัดการแหล่งน้ำ ระบายน้ำ ระบบส่งน้ำ และการสร้างฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการเกษตรที่จะต้องเชื่อมโยงข้อมูล ดิน น้ำ อากาศ เพื่อช่วยพยากรณ์ ช่วยตัดสินใจ ช่วยให้รู้ว่าพื้นที่ใดควรปลูกอะไร มากน้อยแค่ไหน น้ำเพียงพอหรือไม่ พืชผลจะได้ไม่เสียหาย ราคาจะได้ไม่ตกต่ำ สำหรับกลางทางและปลายทางก็ต้องมีบริษัทประชารัฐ รักสามัคคี ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งดิจิทัลและออนไลน์ เพื่อเชื่อมโยงการตลาด ตลาดออนไลน์ และเชื่อมโยงภาคการเกษตรและอุตสาหกรรม เป็นต้น”

การส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น ต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม องค์กรและชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งในระดับของการพึ่งพาตนเองและในระดับของการแข่งขัน โดยยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา กลไกหนึ่งที่สนับสนุนให้เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรได้รับการพัฒนาอย่างเต็มความสามารถ ไปสู่เป้าหมายดังกล่าว นั่นคือ การนำเอากระบวนการจัดตั้งกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่มในขั้นพื้นฐาน ไปสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย การมีส่วนร่วม การเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้มีความสามารถในการแสวงหาข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางในการพัฒนา การแสวงหาและการจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างชาญฉลาด รวมทั้งการนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นวัตกรรม และเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมบนฐานความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตร มาประยุกต์ในการขับเคลื่อนการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร ซึ่งก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือทั้งในด้านเชิงธุรกิจและสังคม นอกจากนี้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรยังต้องคำนึงถึง การมีสุขภาพที่ดี ซึ่งต้องอาศัยระบบการผลิตอาหารที่ปลอดภัยหรือระบบอาหารที่ยั่งยืน จะช่วยให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน

ดังนั้น การพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร มุ่งหวังว่าจะเกื้อหนุนให้เกิดความเข้มแข็งแก่เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาทางการเกษตรและสังคมเกษตรกรอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรี๊อง และองค์กรเกษตรกรต้นแบบ

การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร มีเป้าหมายการพัฒนาเพื่อสร้าง/ผลักดันเกษตรกรให้มีความพร้อมเป็น smart farmer และสถาบันเกษตรกรสามารถพัฒนาเป็น smart group นำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการมืออาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการผลผลิต การตลาดสินค้าเกษตร การบริหารจัดการสถาบันเกษตรกร จะส่งผลให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร มีความเข้มแข็ง คุณภาพชีวิต ความอยู่ดีมีสุข และมีเกียรติ ศักดิ์ศรี รักในอาชีพเกษตร จะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนภาคการเกษตรในอนาคตต่อไป มีรายละเอียด ดังนี้

1. คำนิยามของเกษตรกรปราดเปรี๊องและองค์กรเกษตรกรต้นแบบ

1.1 เกษตรกรปราดเปรี๊อง (smart farmer) หมายถึง บุคคลที่มีความภูมิใจในการเป็นเกษตรกร มีความรอบรู้ในระบบการผลิตด้านการเกษตรแต่ละสาขา มีการใช้เทคโนโลยีการดำเนินธุรกิจอย่างทันสมัย มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เชื่อมโยงเครือข่าย และการบริหารจัดการการผลิตและการตลาด โดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และคำนึงถึงคุณภาพ ความปลอดภัยของผู้บริโภค สังคม และสิ่งแวดล้อม

1.2 องค์กรเกษตรกรต้นแบบ (smart group) หมายถึง องค์กรเกษตรกรที่จดทะเบียนและอยู่ในการกำกับ ดูแล ส่งเสริมของกรมส่งเสริมการเกษตร ประกอบด้วย กลุ่มส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และกลุ่มยุวเกษตรกร ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบในชุมชน และมีความสามารถในการบริหารจัดการ ใน 6 ด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1) **ด้านการบริหารจัดการองค์กร** หมายถึง ความสามารถขององค์กรเกษตรกรในการบริหารจัดการองค์กร ได้แก่ การกำหนดเป้าหมาย ทิศทางของกลุ่ม มีแผนงานโครงการ มีโครงสร้างบทบาทหน้าที่ มีการขับเคลื่อนได้จริง มีการประสานงาน การสื่อสารภายในกลุ่ม และมีการควบคุมประเมินผลการดำเนินงานกลุ่มอย่างต่อเนื่องและสมาชิกมีส่วนร่วม

2) **ด้านการบริหารทุนและทรัพยากร** หมายถึง ความสามารถขององค์กรเกษตรกรในการจัดหา สำรอง และจัดสรรทุนและทรัพยากรได้เพียงพอกับแผนงานโครงการกิจกรรมขององค์กร รวมทั้งมีกลไกในการควบคุมให้เกิดประสิทธิภาพ และความโปร่งใส

3) **ด้านการจัดการผลประโยชน์ของสมาชิก** หมายถึง ความสามารถขององค์กรเกษตรกรในการจัดสรรและกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกได้ทั่วถึง เป็นธรรม ซึ่งผลประโยชน์ดังกล่าว ได้แก่

ความรู้ความสามารถที่นำไปประยุกต์ใช้ได้กับกิจกรรม และผลประโยชน์ที่เป็นเงินและทรัพย์สินจากการทำกิจกรรมร่วมกัน

4) **ด้านการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกและองค์กรเกษตรกร** หมายถึง ความสามารถของกลุ่มในการพัฒนาความรู้ ความสามารถของสมาชิก การสร้างองค์ความรู้ขององค์กรเกษตรกร จากการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญากับเทคโนโลยีใหม่ และมีความสามารถในการประสานเชื่อมโยงกับกลุ่มองค์กร และเครือข่ายอื่นๆ

5) **ด้านการให้ความสำคัญกับชุมชน** หมายถึง ความสามารถขององค์กรเกษตรกรในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมที่ให้ความสำคัญการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมถึงการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และจัดสวัสดิการแก่ครอบครัวสมาชิกและชุมชน

6) **ด้านการจัดการสินค้าหรือบริการ** หมายถึง ความสามารถขององค์กรเกษตรกรในการจัดการกระบวนการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการเกี่ยวเนื่องกับการเกษตร

2. หลักการพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องและองค์กรเกษตรกรต้นแบบ

หลักการพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องและสถาบันเกษตรกรต้นแบบ โดยให้ยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา หรือเกษตรกรเป็นหัวใจของการพัฒนา ให้ใช้กระบวนการกลุ่มและเครือข่ายเป็นกลไกการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีกิจกรรมกลุ่มเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นที่มีการพัฒนาต่อเนื่องและเป็นขั้นตอน โดยการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาและทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร และหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้เสริมหนุน

3. กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องและองค์กรเกษตรกรต้นแบบ

แบ่งออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

3.1 เกษตรกรทั่วไป (farmers) หมายถึง ผู้ที่ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก (กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร, 2561ก)

3.2 เกษตรกรรุ่นใหม่ (young farmers) หมายถึง คนรุ่นใหม่ que เริ่มต้นทำการเกษตรที่มีความมุ่งมั่น ตั้งใจที่จะพัฒนาอาชีพทางการเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร, 2560ก)

3.3 กลุ่มส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร (agricultural occupation promotion group) หมายถึง กลุ่มเกษตรกรอาชีพเดียวกันที่มีการรวมตัวโดยธรรมชาติ มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการดำเนินงานในทิศทางเดียวกัน เมื่อรวมตัวกันได้แล้วจะต้องไปยื่นขอจดทะเบียนเป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพการเกษตรที่สำนักงานเกษตรอำเภอ โดยต้องมีระเบียบข้อบังคับกลุ่ม รายชื่อคณะกรรมการกลุ่ม บัญชีรายชื่อสมาชิกกลุ่ม แผนงาน/กิจกรรมกลุ่มและรายงานการประชุมกลุ่ม (กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร, 2562ก)

3.4 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (farm women group) หมายถึง การรวมกลุ่มของสตรีในภาคเกษตรตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป รวมตัวกันไปยื่นขอจดทะเบียนที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ภายใต้ชื่อ “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร” เพื่อเป็นแหล่งรับ และถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรและเคทกิจเกษตร ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาอาชีพ และยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน (กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร, 2562ข)

3.5 กลุ่มยุวเกษตรกร (farm youth group) หมายถึง กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 10 ถึง 25 ปี ที่มีความสนใจด้านการเกษตร รวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มยุวเกษตรกร เพื่อพัฒนาความรู้ ประสบการณ์การด้านการเกษตร ทักษะอาชีพและทักษะการดำเนินชีวิต ตลอดจนเสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการประกอบอาชีพภาคการเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร, 2561ข)

3.6 อาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน (farmer volunteers) หมายถึง อาสาสมัครเกษตรกรทุกประเภทที่มีในแต่ละหมู่บ้าน ประชุมคัดเลือกระหว่างกันเองให้ได้อาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน เพื่อทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงการทำงานของอาสาสมัครเกษตรกรสาขาต่างๆ เกษตรกร องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้าน เรียกโดยย่อว่า “อกม.” อยู่ในวาระคราวละ 4 ปี (กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร, 2560ข)

4. กระบวนการพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรีองและองค์กรเกษตรกรต้นแบบ

มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

4.1 เกษตรกรเป็นศูนย์กลางการพัฒนา พื้นที่เป็นเป้าหมายการปฏิบัติงาน และมองภาพ “พื้นที่-คน-สินค้า” เข้าด้วยกันให้เบ็ดเสร็จตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ มองภาพทั้งมิติชีวิต

ความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ โดยมองให้ครอบคลุมทั้งชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

4.2 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร (smart extension officer) ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการการเกษตรในพื้นที่ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยบูรณาการทุกภาคส่วน เข้าไปร่วมดำเนินการในลักษณะที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน (win-win) มีสำนักงานเกษตรอำเภอ (smart office) เป็นฐานที่ตั้งและสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในการทำงานอยู่บนพื้นฐานของหลักการเรียนรู้และหลักการมีส่วนร่วม และการพัฒนาตามศักยภาพ ความพร้อม และความต้องการของเกษตรกรและชุมชนในพื้นที่ โดยใช้ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and Visit System; T & V System) ที่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้ทำงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) การถ่ายทอดความรู้ (training) เป็นระบบที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบุคลากรของกรมส่งเสริมการเกษตรทุกระดับ ทั้งในด้านสมรรถนะ วิชาการ และการบริหารจัดการโครงการ โดยใช้เวทีตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่จัดขึ้นในทุกระดับ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ การชี้แจงทำความเข้าใจ การมีส่วนร่วมในการนำเสนอและแก้ไขปัญหาต่างๆ

2) การเยี่ยมเยียน (visiting) การเยี่ยมเยียนเกษตรกรในระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นการพบปะกับเกษตรกรทั้งในลักษณะกลุ่มและรายบุคคล โดยมีการนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ ที่ชัดเจน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีการจัดทำแผนพัฒนาตนเอง จัดให้มีการถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้กับเกษตรกร ติดตามผลการดำเนินงานโครงการต่างๆ และแก้ปัญหาของเกษตรกร ตลอดจนเป็นการประสานการบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน โดยยึดพื้นที่เป็นเป้าหมายร่วมกัน

3) การสนับสนุน (supporting) คือ การเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้มีขวัญกำลังใจ สมรรถนะ มีระบบวิธีการทำงาน และที่สำคัญคือ ต้องจัดให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีเครื่องมือ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ และยานพาหนะให้พร้อมสมบูรณ์ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นกำลังหลักในการปฏิบัติงานกับเกษตรกร เป็นที่เชื่อถือยอมรับในขีดความสามารถและมีพลังที่จะขับเคลื่อนการปฏิรูปภาคการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

4) *การนิเทศงาน (supervision)* การนิเทศงานเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน กระตุ้น เร่งรัด และติดตามการดำเนินงานในพื้นที่ที่มีความจำเป็นไปตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ หรือไม่ ตลอดจนเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ที่สามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้อย่าง รวดเร็ว มีการให้ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนปฏิบัติงานต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนิเทศงานเป็นเครื่องมือซึ่งจะต้องมีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้นิเทศงาน และ เจ้าหน้าที่ผู้รับการนิเทศงาน เพื่อมุ่งไปสู่ความสำเร็จที่กำหนดไว้ โดยยึดหลักการนิเทศงานที่มุ่งการ ส่งเสริม สนับสนุนมากกว่าการควบคุมให้ทำตามคำสั่ง และการประสานบูรณาการการทำงานร่วมกัน ทั้งระดับนโยบายและระดับการปฏิบัติงานในพื้นที่

5) *การจัดการข้อมูล (data management)* การทำงานส่งเสริมการเกษตรเป็นการทำงาน ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับครัวเรือนเกษตรกร ระดับกลุ่ม ระดับตำบล และระดับเหนือขึ้นไป ซึ่งจำเป็น จะต้องให้ทุกระดับมีข้อมูลเป็นของตนเอง โดยเริ่มจากการค้นหาชนิดหรือประเภทของข้อมูลที่มีความ จำเป็นต้องรู้และใช้ เพื่อให้แต่ละระดับได้มีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และใช้ประโยชน์ใน การจัดการและพัฒนา ตลอดจนการใช้ข้อมูลเพื่อเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงหรือบูรณาการร่วมกับ เครือข่ายที่เกี่ยวข้องที่จะให้การสนับสนุน หรือใช้ข้อมูลสำหรับการตัดสินใจของหน่วยงานต่างๆ ใน การวางแผนและการพัฒนา (กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร, 2560ค)

5. การพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรเป็นเกษตรกรปราดเปรี๊องและองค์กรเกษตรกรต้นแบบ

ต้องส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถวิเคราะห์ตนเอง กำหนดแผนการผลิต/แผนธุรกิจของตนเอง หรือเรียกว่า แผนการผลิตรายบุคคล (Individual Farm Production Plan; IFPP) และพัฒนาระบบ กลุ่มการผลิตที่มีแผนการผลิตสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อทำให้การผลิตทางการเกษตรในลักษณะ smart agriculture เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาและสร้างความอยู่ดีมีสุขได้อย่างแท้จริง โดยใช้ หลักการวิเคราะห์ศักยภาพของชนิดสินค้าและบริการด้านการเกษตร 5 ประการ ดังนี้

5.1 *การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนการผลิต* เป็นการศึกษาถึงความพร้อมของการผลิตสินค้า เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าและสอดคล้องกับสถานการณ์ของการลงทุน ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่า กิจกรรมจะ สามารถดำเนินการผลิตได้ราบรื่นหรือไม่ มีการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมแล้วหรือไม่ และต้นทุน การผลิตสามารถแข่งขันกับคู่แข่งในตลาดได้หรือไม่

5.2 *การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนการตลาด* เป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่จะแสดงถึงกระบวนการ ขั้นตอน หรือกิจกรรมที่กระตุ้นความต้องการต่อผู้บริโภค เพื่อก่อให้เกิดการจำหน่ายสินค้าอันเป็น

ที่มาของรายได้ ซึ่งจะทำให้ทราบว่า แผนธุรกิจเกษตรของเราจะสามารถนำสินค้าเข้าสู่ตลาดได้หรือไม่ สามารถเข้าสู่กลุ่มเป้าหมายลูกค้าได้หรือไม่ และตลาดมีความมั่นคงและยั่งยืนเพียงใด

5.3 การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนด้านการจัดการบุคคล เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของงาน และสายการบังคับบัญชาและการปฏิบัติงาน การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ตลอดจนการจัดคนเข้าทำงาน โดยการกำหนดคุณสมบัติของคนงานในตำแหน่งต่างๆ ซึ่งจะทำให้ทราบว่ากิจการจะสามารถจัดการทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการทำงานหรือไม่ และกิจการมีคุณภาพในการจัดการองค์กรหรือไม่

5.4 การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนด้านการดำเนินงาน เป็นการนำข้อมูลข่าวสารมาพิจารณาว่าองค์กรจะสามารถดำเนินธุรกิจไปในทิศทางใด โดยต้องกำหนดและปรับกลยุทธ์ หรือวิธีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เพื่อให้ดำเนินกิจการได้และบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งจะต้องวิเคราะห์จากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งจะทำให้ทราบว่าเกษตรกรสามารถวางกลยุทธ์หรือวิธีการที่จะสร้างโอกาสหรือรับมือกับสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อกิจการได้

5.5 การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนด้านการเงิน การเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงาน และสามารถเป็นตัววัดความสามารถในการบริหารจัดการการทำเกษตรของเราว่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ รวมทั้งเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณาจากสถาบันการเงินในกรณีที่ประสงค์จะกู้เพื่อนำมาลงทุนอีกด้วย ซึ่งจะทำให้ทราบว่าเกษตรกรจะสามารถสร้างความคุ้มค่าในการลงทุนเพียงใด

ปัญหาในการวิเคราะห์โครงการทางธุรกิจเกษตร (แผนฉุกเฉิน) หากเกิดการผิดพลาดหรือถ้าไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ยังมีแผนอื่นมารองรับที่จะทำอะไรต่อไปได้กับกิจการนี้ เช่น การปลูกพืชหลัก พืชรอง การเตรียมแหล่งน้ำฉุกเฉินหากเกิดภัยแล้ง หรือภาวะผันผวนของเศรษฐกิจ เป็นต้น (กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร, 2560ค)

สรุป

การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรี๊อง (smart farmer) และองค์กรเกษตรกรต้นแบบ (smart group) โดยให้ยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา หรือเกษตรกรเป็นหัวใจของการพัฒนา ให้ใช้กระบวนการและเครือข่ายเป็นกลไกการพัฒนา ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีการรวมกลุ่มเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่างๆ

เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นที่มีการพัฒนาต่อเนื่องและเป็นขั้นตอน โดยการประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร และหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้เสริมหนุน มีกลุ่มเป้าหมาย 6 ประเภท ได้แก่ เกษตรกรทั่วไป เกษตรกรรุ่นใหม่ กลุ่มส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และอาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน (อกม.) โดยใช้ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and Visit System; T & V System) ที่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้ทำงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ การเยี่ยมเยียน การสนับสนุน การนิเทศงาน และการจัดการข้อมูล ต้องส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถวิเคราะห์ตนเอง กำหนดแผนการผลิต/แผนธุรกิจของตนเอง หรือเรียกว่า แผนการผลิตรายบุคคล (Individual Farm Production Plan; IFPP) และพัฒนาสู่ระบบกลุ่มการผลิตที่มีแผนการผลิตสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อทำให้การผลิตทางการเกษตรในลักษณะ smart agriculture เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาและสร้างความอยู่ดีมีสุขได้อย่างแท้จริง โดยใช้หลักการวิเคราะห์ศักยภาพของชนิดสินค้าและบริการด้านการเกษตร โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง/ผลักดันเกษตรกรให้มีความพร้อมเป็น smart farmer และองค์กรเกษตรกรสามารถพัฒนาเป็น smart group นำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการมีอาชีพ ให้มีความสามารถในการบริหารจัดการผลผลิต การตลาดสินค้าเกษตร การบริหารจัดการองค์กรเกษตรกร จะส่งผลให้เกษตรกรและองค์กรเกษตรกร มีความเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี ความอยู่ดีมีสุข มีเกียรติ ศักดิ์ศรี และรักในอาชีพเกษตร จะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนภาคการเกษตรในอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2560). *แผนปฏิบัติการพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560–2564*. กรุงเทพฯ: กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2560). *แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการเกษตร ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายโรงพิมพ์ สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมส่งเสริมการเกษตร.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2561). *เศรษฐกิจพอเพียงกับภาคเกษตร*. กรุงเทพฯ: นิเวศธรรมดาการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด.

กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร. (2560ก). *Young Smart Farmer อนาคตและทิศทางภาค เกษตรไทย*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร. (2560ข). *คู่มืออาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน (อกม.) ฉบับปรับปรุง 2560*.

กรุงเทพฯ: นิเวศธรรมดาการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด.

กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร. (2560ค). *คู่มือการจัดทำแผนการผลิตรายบุคคล (Individual Farm*

Production Plan – IFPP). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร. (2561ก). *Smart Farmer ต้นแบบอนาคตภาคเกษตรที่ยั่งยืน*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร. (2561ข). *คู่มือการดำเนินงานกลุ่มยุวเกษตรกร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร. (2562ก). *คู่มือการส่งเสริมการรวมกลุ่มและบริหารจัดการกลุ่ม*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนาเกษตรกร. (2562ข). *คู่มือการจัดตั้งและดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร*.

กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.

คณะอนุกรรมการจัดทำแผนเพื่อการบริหารความมั่นคงทางด้านอาหาร คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนา

การเกษตรและสหกรณ์. (2560). *กรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์*

(พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครศรีธรรมราช. (2563). *สรุปข้อมูลสถิติการเกษตรและสหกรณ์ที่สำคัญ*.

สืบค้นจาก: <https://www.opsmoac.go.th/nakhonsithammarat-dwl-files-421191791137>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *สรุปผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2563*.

กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐ (ฉบับ*

ประกาศราชกิจจานุเบกษา). สืบค้นจาก: <http://nscr.nesdb.go.th/>